

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА, СОЛОНЕЦЬ ІРИНА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з дисципліни вільного вибору студента

«Порівняльна етнопсихологія»

(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи,
програмові вимоги)

для підготовки фахівців зі спеціальності 7.02030201 «Історія»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»

Івано-Франківськ
2013

УДК 39

ББК 63.5

Дрогобицька О., Солонець І. Навчально-методичні вказівки з дисципліни вільного вибору студента «Порівняльна етнопсихологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги): для підготовки фахівців зі спеціальності 7.02030201 «Історія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст». – Івано-Франківськ, 2013. – 71 с.

Рецензенти:

М.І.Паньків, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Н.М.Винник, кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та юридичної логіки Львівського державного університету внутрішніх справ

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
протокол № 2 від 27 вересня 2013 р.*

©О.Дрогобицька, І.Солонець, 2013
© Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	4
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	10
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	16
САМОСТІЙНА РОБОТА.....	27
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	51
ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	53
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ПОРІВНЯЛЬНА ЕТНОПСИХОЛОГІЯ».....	54
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ.....	57
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	58
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	68

ВСТУП

Навчальний курс дисципліни “Порівняльна етнопсихологія” охоплює питання методології дослідження, історії нагромадження та розвитку етнопсихологічних знань, психології представників різних етносів та українців зокрема. Велика увага у рамках курсу відводиться проблемам формування етнічних стереотипів та установок, явищу етноцентризму, питанням національного складу і національного характеру, особливостям міжетнічного спілкування та етнокультурної адаптації в умовах іноетнічного середовища.

Курс покликаний ознайомити студентів з теорією і методикою етнопсихологічного дослідження, з найновішими досягненнями зарубіжної та вітчизняної етнопсихології, а також сприяти вихованню етнічної толерантності, поваги до власних традицій і звичаїв та до представників інших етносів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати:**

- основні проблеми етнопсихологічної науки;
- історію розвитку етнопсихологічних досліджень в Україні та за її межами;
- методологію науки, методи і прийоми збору матеріалів, принципи проведення анкетування та тестування;
- базові напрямки етнопсихологічних досліджень (культурний релятивізм, універсалізм, абсолютизм);
- етнопсихологічні особливості народів світу;
- особливості українського національного характеру.

вміти:

- оперувати головними поняттями етнопсихології;
- володіти основними методами здійснення етнопсихологічних досліджень;
- підготувати й організувати анкету;
- виділяти етнопсихологічні особливості народів світу і здійснювати їхнє порівняння;
- проводити обробку джерельних матеріалів.

Програма курсу «Порівняльна етнопсихологія» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентами, виноситься на самостійне опрацювання. Основними формами контролю самостійної роботи є:

письмові та усні опитування студентів, проведення контрольної роботи, написання рефератів, захист монографії.

Курс побудований як інтегрований, на основі використання знань з етнографії, психології, загальної етнології та етнології України.

Даний методичний посібник включає:

- критерії оцінювання знань студентів;
- основні теми лекційних та практичних занять;
- теми рефератів, рекомендованих для написання;
- програмові вимоги до навчального курсу;
- список рекомендованої літератури;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету.

Система **оцінювання знань студентів** передбачає поточний контроль знань, контрольну роботу, захист монографії та реферат.

Основні теми лекційних і практичних занять для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять студентам подається базовий теоретичний матеріал з курсу «Порівняльна етнопсихологія». Практичні заняття можуть проходити у формі колоквиуму, диспутів, доповіді із повідомленням. У рамках семінарських занять також передбачається виступ студентів із **рефератами**, які є формою самостійної роботи студентів.

Програмові вимоги містять перелік найосновніших тем, які розкриваються у ході лекційних і практичних занять, або ж виконуються в якості самостійної роботи.

Список рекомендованої літератури включає обов'язковий перелік, а також додаткову літературу, ознайомлення з якою дозволить краще засвоїти матеріал курсу.

Перелік основних термінів допомагає студентам оволодіти понятійно-категоріальним апаратом курсу.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Для забезпечення оптимального оцінювання знань студентів з предмету «Порівняльна етнопсихологія» здійснюється чотириступеневий контроль:

- 1) поточний контроль;
- 2) контрольна робота;
- 3) написання реферату;
- 4) захист монографії.

Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів відбувається у формі заліку. Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума оцінок за поточний контроль знань, написання контрольної роботи, реферату та захист монографії. При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, знання джерельного та історіографічного матеріалу, активність при обговоренні питань. Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 – теоретичних (по 10 балів кожне), 1 – практичне (5 балів), 1 – знання термінів (3 бали) та 1 – тестове (2 бали). На перші два питання студент має дати відповідь на підставі матеріалів лекцій, підручників, фахових журналів. Ці питання мають теоретичний характер, вимагають відповідних аналітичних узагальнень і висновків студента. Цінується оперування студентом категоріально-понятійним апаратом дисципліни, добре знання джерел з вказаної проблеми. Відповідь студента має бути чіткою, логічною. Кожна відповідь повинна розпочинатися із назви питання і закінчуватися самостійними висновками.

Третє питання передбачає знання методології етнопсихологічного дослідження та джерельного матеріалу.

Загальні вимоги до відповіді:

- Логічна послідовність та чіткість у викладенні матеріалу;
- Повнота та обґрунтування відповідей на поставлені запитання;
- Самостійність мислення, критична оцінка тієї чи іншої концепції, співвідношення їх з іншими;
- Викладення своєї позиції або обґрунтованого приєднання до вже викладеної концепції чи думки;

- Вміння робити висновки з розглянутих питань;
- Знання першоджерел і праць видатних етнопсихологів.

Технічні вимоги до оформлення контрольної роботи:

На першій сторінці вказується дисципліна, з якої виконується контрольна робота, прізвище, ім'я студента, група, курс, завдання і всі запитання.

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі

Завдання	Кількість балів
Теоретичне	10 балів
Теоретичне	10 балів
Практичне	5 балів
знання термінів	3 бали
знання хронології	2 бали
Разом	30 балів

Реферат

При виставленні оцінки за реферат (у сумі 25 балів) окремо оцінюється дотримання студентом усіх вимог щодо написання такого виду робіт, уміння опрацювати джерела та літературу, правильно оформляти бібліографічний апарат (10 балів), виголошувати наукову доповідь із запропонованої теми, робити аналітичні висновки і узагальнення (10 балів) та давати змістовні і вичерпні відповіді на запитання викладача (5 балів).

Захист монографії

У процесі захисту монографії студенту пропонується по 3 запитання із тематики монографічного дослідження, кожне з яких оцінюється у 5 балів.

«5» балів – знання студента відмінні, він володіє теоретичним матеріалом. Він чітко і ясно дає відповідь на запитання викладача, вміє порівняти, співставити різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз.

«4» бали – знання студента добрі, він володіє теоретичним матеріалом, але робить поверхневі висновки.

«3» бали – знання студента задовільні, він допускає серйозні неточності у теоретичному матеріалі, однак все ж знає проблему на поверхневому рівні і може пояснити закономірності її виникнення та розвитку.

«2» бали – знання студента незадовільні.

«1» бал – знання студента незадовільні, що вимагає повторного захисту монографії.

Окремо оцінюється план-конспект монографії (максимум 10 балів).

9-10	План-конспект складений за логічною схемою, повністю охоплює всі структурні частини монографічного дослідження.
7-8	План-конспект складений за логічною схемою, повністю охоплює всі структурні частини монографічного дослідження, однак містить стилістичні та граматичні помилки.
5-6	План-конспект складений за логічною схемою, але не охоплює всі структурні частини монографічного дослідження.
3-4	План-конспект не має чіткої логічної схеми та не охоплює всі структурні частини монографічного дослідження. Студент не зумів виокремити основне і другорядне у монографічному дослідженні
1-2	Формальний план-конспект

**Загальний розподіл балів з дисципліни
«Порівняльна етнопсихологія»**

Модуль 1				Модуль 2				Сума
Поточне оцінювання та самостійна робота								
Змістовий модуль 1.				Змістовий модуль 2.				ІНДЗ (реферат)
T1 - 5	T6- 11	Контро льна робота	Су ма	T1 -4	T5- 9	Захист монографії	Су ма	
5	5	30	40	5	5	25	35	
								25
								100

T1, T2 ... T11 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Модуль 1														
Змістовий модуль 1. Становлення та розвиток етнопсихології як науки														
Тема 1. Порівняльна етнопсихологія як наука	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	-	10	
Тема 2. Методологія етнопсихології	10	2	-	-	-	8	10	2	-	-	-	-	8	
Тема 3. Історія розвитку етнопсихології як науки	14	4	2	-	-	8	14	-	-	-	-	-	14	
Тема 4. Етнопсихологічні проблеми дослідження особистості	8	-	2	-	-	6	8	-	-	-	-	-	8	
Тема 5. Сучасна зарубіжна етнопсихологія	8	2	-	-	-	6	8	-	-	-	-	-	8	
Тема 6. Статичні компоненти психології етносу	8	2	-	-	-	6	6	2	-	-	-	-	4	
Тема 7. Психологія етнічних груп	2	-	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	4	
Тема 8. Динамічні компоненти психології етносу	8	2	-	-	-	6	8	2	-	-	-	-	6	
Тема 9. Етнічні установки і стереотипи	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	-	6	
Тема 10. Етноцентризм	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	-	6	
Тема 11. Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах	6	-	-	-	-	6	6	-	-	-	-	-	6	
Разом за змістовим модулем 1	86	18	8	-	-	60	86	6	-	-	-	-	80	

Змістовий модуль 2. Психологічні особливості представників різних народів світу												
Тема 1. Крос-культурна психологія дитинства	10	2	-	-	-	8	10	-	-	-	-	10
Тема 2. Порівняльно-культурне вивчення пубертату	2	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Тема 3. Психологічні особливості етнокультурної адаптації	4	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	4
Тема 4. Психологічні особливості етносів	16	2	4	-	-	10	16	2	-	-	-	14
Тема 5. Генеза етнопсихології в Україні (кінець XVIII – XIX ст.)	8	2	-	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Тема 6. Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях XX – XXI ст.	8	2	-	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Тема 7. Етнопсихологічні особливості українського національного характеру	14	2	4	-	-	8	14	-	2	-	-	12
Тема 8. Етнопсихологія представників етнографічних груп Прикарпаття	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Тема 9. Національна свідомість українців	12	2	-	-	-	10	12	-	-	-	-	12
Разом за змістовим модулем 2	76	16	8	-	-	52	76	4	2	-	-	70
Усього годин	162	34	16	-	-	112	162	10	2	-	-	150

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Лекція 1.

Етнопсихологія як наука

(2 год.)

Предмет, завдання і джерела курсу «Порівняльна етнопсихологія». Основні підходи до розуміння предмету етнопсихології. Головні напрямки етнопсихологічних досліджень. Базові поняття етнопсихології: «етнос», «етнічність», «нація», «психічний склад нації», «національний характер», «етнічні стереотипи», «етнічний конфлікт», «етноцентризм», «етнічні установки», «культура».

Функції порівняльної етнопсихології: гносеологічна, описова, прогностична, культурологічна, комунікативна, етнополітична, виховна та регулятивна.

Принципи і види етнопсихологічних досліджень. Особливості стандартного та кроскультурного етнопсихологічного дослідження.

Лекція 2.

Методологія етнопсихології

(2 год.)

Основні методологічні принципи порівняльної етнопсихології: обґрунтованості та достовірності, порівняння та зіставлення значимих величин, історично-гносеологічного підходу, соціального підходу.

Підходи до етнопсихологічних досліджень: релятивізм, абсолютизм і універсалізм.

Конкретні методи і прийоми етнопсихологічного дослідження. Методи спостереження (включеного і невключеного), експерименту (природного і лабораторного), опитування, інтерв'ю. Тести (тестове опитування, тести-завдання, проєктивні тести, тести інтелекту). Біографічний метод.

Додаткові методи в етнопсихології: метод аналізу етнічних стереотипів, кроскультурний аналіз асоціацій, кольоровий тест стосунків, шкала соціальної дистанції (Е. Бодгардус), техніка Бочнера, «метод втрачених речей» і «помилкового номеру» Гартнера та ін. Контент-аналіз в етнопсихологічних дослідженнях. Вивчення міжкультурних розбіжностей у практиці виховання дітей. Створення психологічних портретів. Дослідження про зорові ілюзії У.Ріверса.

Лекція 3 – 4.

Історія розвитку етнопсихології як науки (4 год.)

Зародження етнопсихології в історії і філософії. Ідеї етнопсихології в античній філософії (Гіпократ, Платон, Теофаст). Геродот як родоначальник етнічного напрямку в історії і психології.

Європейські вчені про психологію народів (сер. XVIII – перша половина XIX ст.). Географічний детермінізм Ш. Монтеск'є. Концепція «народного духу» в німецькій філософії (І. Гердер, Г. Гегель, І. Кант).

Формування етнопсихології як самостійної дисципліни. Психологія народів (М. Лацарус, Г. Штейнталь, В. Вундт). Концепція психологічної природи мови (А.А. Потебня). Радянська культурно-історична школа (Г. Шпет, Л.С. Виготський).

Психоаналітичний підхід до дослідження культури (З. Фрейд, Е.Фромм, Е. Еріксон, Г. Деветро, А. Бандура). К.Г.Юнг та його вчення про архетипи.

Тема 5.

Сучасна зарубіжна етнопсихологія (2 год.)

Американська школа психологічної антропології. Культурний плюралізм Ф. Боаса. Основні особливості теорії «Культура і особистість». Конфігурації культур Р. Бенедикт. М. Мід про типи культури та дослідження дитинства. Розвиток етнопсихології у другій половині XX ст. Основні напрямки сучасних етнопсихологічних досліджень. Порівняльні дослідження етнічних особливостей психофізіології, когнітивних процесів, мовлення та емоцій. Культурологічні дослідження особливостей символічного світу, ціннісних орієнтацій та культури різних етносів. Дослідження етнічної свідомості та національної самосвідомості. «Дистанційний метод» в етнопсихології.

Лекція 6.

Статичні компоненти психології етносу. Поняття ментальність, національний характер (2 год.)

Психологічна характеристика етнічних груп (національна свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад

етносу, ментальність, етнічна ідентичність). Національний характер. Підходи до дослідження національного характеру. Зміст національного характеру. Фактори розвитку національного характеру. Основні шляхи визначення психологічного типу народу за Д.Чижевським.

Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації. Визначення ментальності. Емоційний, пізнавальний і поведінковий компоненти ментальності. «Центральна зона ментальності». Етнічний темперамент. Національний склад розуму. Етнічні почуття і настрої. Етнічні, національні та державні інтереси.

Лекція 7.

Динамічні компоненти психології етносу (2 год.)

Мотиваційно-фонові компоненти психології нації. Інтелектуально-пізнавальні особливості психічного складу етносу. Емоційно-вольові складники психології нації. Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості. Функції національно-психологічних особливостей (когнітивна, регулятивна, комунікативна, об'єктивізація етнічної специфіки, релятивна, контролююча).

Лекція 8.

Етнічні установки і стереотипи (2 год.)

Етнічні стереотипи. Основні властивості етнічних стереотипів. Роль етнічних стереотипів у міжгруповому сприйманні. Методи дослідження етнічних стереотипів. Автостереотипи і гетеростереотипи. Стереотипи-думки та стереотипи-переконання, відмінності між ними. Національні стереотипи сприйняття. Процес утворення стереотипу – стереотипізація. Функції етнічних стереотипів (економії мислення, адаптативна, збереження існуючого суспільного устрою, вираження протесту, викривлення реальності).

Структура етнічних стереотипів (зміст, одноманітність, направленість, інтенсивність). Етнічні стереотипи українців.

Поняття етнічної установки та упередження. Форми вираження упереджень: расизм, сексизм, ейджизм, антисемітизм.

Причини виникнення упереджень.

Лекція 9.

Етноцентризм

(2 год.)

Етноцентризм як соціально-психологічне явище. Тракткування етноцентризму в античні часи, середньовіччя та у Новий час.

Основні показники етноцентризму. Функції етноцентризму. Фактори прояву етноцентризму на індивідуальному рівні (занадто позитивні автостереотипи; негативні гетеростереотипи; незнання і непоінформованість про культуру і звичаї інших народів; наявність великої соціальної дистанції; частота спілкування з різними соціальними групами.

Механізми міжгрупової диференціації. Соціальна каузальна атрибуція. Роль етноцентризму у розгортанні міжетнічного конфлікту.

Змістовий модуль 2.

Психологічні особливості представників різних народів світу

Лекція 10.

Крос-культурна психологія дитинства

(2 год.)

Етнографія дитинства як окрема галузь наукового дослідження. Історія становлення та розвиток етнографії дитинства. Етнографія дитинства у працях М.Мід, Р.Бенедикт, І. Ейбл-Ейбесфільд, Р. Ронера. Вивчення побуту та етнопсихології дитини вітчизняними дослідниками (А.Онищук, Н.Заглада, М.Грушевський).

Періодизація дитинства. Народна педагогіка як фактор впливу на формування етнічної специфіки свідомості дитини. Дитинство і дитячий світ у традиційних етнокультурах.

Лекція 11.

Порівняльно-культурне вивчення пубертату

(2 год.)

Етнокультурна варіативність пубертату й «перехід у світ дорослих». Поняття «пубертат» у Давній Греції, Римі, середніх віках і у Новий час. Підлітковий вік у світлі етнопсихологічних досліджень (М. Мід, Р. Бенедикт та ін.). Культурні особливості ініціацій. Етапи здійснення ініціацій (ритуал відлучення від статусу дитини, перехідний статус, ритуал прийому підлітка у суспільство дорослих). Індивідуально-психологічні функції ініціацій.

Лекція 12.
Психологічні особливості етносів
(2 год.)

Етнопсихологічні особливості народів світу. Вплив природного середовища на формування етнопсихології етносу. Етнопсихологія росіян, білорусів, поляків. Етнопсихологічні особливості населення Європи (англійців, французів, німців, іспанців, італійців, норвежців), Азії та Африки. Риси національного характеру населення Латинської Америки та США. Особливості ділового спілкування із представниками інших етносів.

Лекція 13.
Генеza етнопсихології в Україні (кінець XVIII – XIX ст.)
(2 год.)

Особливості формування української етнопсихології у добу романтизму (увага вчених до психологізованих аспектів фольклору, психологізовані підходи до вивчення архаїчних пластів народного світогляду, міфології та народної символіки, становлення лінгвопсихологічних досліджень). Національно-психологічні особливості українського народу в працях видатних представників української думки. «Дві руські народності» М.Костомарова. Етнолінгвістичні дослідження О.Потебні.

Розвиток етнопсихології у останній третині XIX століття. «Три національні типи народні» В.Антоновича. Соціопсихологічний підхід М.Драгоманова та І.Франка.

Лекція 14
Проблема ментальності українців
у наукових дослідженнях XX – XXI ст.
(2 год.)

Розвиток української етнопсихології на початку XX ст. (праця Г.Булашова «Космологические воззрения украинского народа» (1908 р.), дослідження М.Сумцова, Ф.Вовка, Т.Рильського). Ментальність українців у працях В.Липинського та Д.Донцова. Проблеми національного характеру українців у праці «Призначення України» Ю.Липи. Вивчення ментальності у другій половині XX ст. Розвиток вітчизняної етнопсихології на рубежі XX – XXI ст.

Лекція 15

Основні риси національного характеру українців

(2 год.)

Інтровертність як одна із базових рис національного характеру українців. Індивідуалізм українського менталітету. Громадськість (нахил до малого гурту). Ідеал дбайливості та соціальний егалітаризм.

«Кордоцентризм» української душі. Перевага емоційного, чуттєвого над волею та інтелектом. Вчення про серце як осердя людини Г.Сковороди. Памфіл Юркевич (1827 – 1874 рр.) та його праця «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого».

Антеїзм як вияв тісного зв'язку українців з природою. Релігійність українців з етнопсихологічного погляду. Вплив родинного життя на формування ментальності українців.

Лекція 16.

Етнопсихологія представників етнографічних груп Прикарпаття

(2 год.)

Етнопсихологічні особливості бойків, гуцулів, лемків. Етнопсихологія бойків у працях І.Вагилевича, І.Франка, М.Зубрицького, у художніх творах письменників XIX – 30-х рр. XX ст. Етнопсихологічна характеристика гуцулів у працях С.Витвицького, Я.Головацького, Ф.Кайндля, А.Онищука, Л.Гарматія та інших. Художні твори М.Ломацького, С.Вінченза, Г.Хоткевича як джерело до вивчення етнопсихології гуцулів. Загальнонаціональне і особливе у етнопсихології лемків. Порівняльна характеристика етнопсихологічних особливостей бойків, гуцулів та лемків.

Лекція 17.

Національна свідомість українців (2 год.)

Національна свідомість як духовний феномен. Визначення національної свідомості, її головні ознаки. Суспільно-політичні виміри національної свідомості. Сутність національної свідомості. Мова та національна свідомість етносу.

Поняття про національну ідею та шляхи її реалізації. Вплив історичного чинника на формування української національної свідомості.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1.

Етнічна психологія як соціально-психологічна наука

(2 год.)

1. Етнос і культура як об'єкти психологічного вивчення. Предмет і структура етнічної психології.
2. Етнопсихологія як міждисциплінарна галузь знань. Зв'язок з іншими науками (антропологією, етнологією, соціальною психологією, соціологією, культурологією, фольклористикою, історією тощо).
3. Основні завдання етнопсихології в сучасному суспільстві.

Методичні вказівки: для опрацювання даної теми студенту необхідно звернути увагу на основні термінологічні аспекти курсу «Порівняльна етнопсихологія». Зокрема, необхідно вивчити значення термінів та усвідомити предмет, об'єкт та основні завдання етнопсихології у сучасній світовій науці.

Також варто прослідкувати зв'язок етнопсихології з соціальною та загальною психологією, етнологією України і загальною етнологією, міфологією, релігієзнавством та іншими науками.

Проаналізувати виховну, комунікативну, регуляторну та інші функції етнопсихології. Її основні завдання в умовах глобалізаційних процесів сучасності.

Терміни і поняття: етнос, культура, етнопсихологія, етносоціологія, соціальна психологія.

Рекомендована література:

Словарь этнопсихологии // www.svlourie.narod.ru

Агеев В. Перспективы этнопсихологических исследований // Психологический журнал. – 1988. – Т.9. – №3.

Баронин А. Этническая психология. – К., 2000. – 320 с.

Боронаев А. Основы этнической психологии. – СПб., 1991. – 236 с.

Бромлей Ю. Очерки теории этноса. – М., 1984. – 89 с.

Дельеж Р. Нариси з історії антропології: Школи, автори, теорії. – К., 2008. – 287 с.

Дашдамиров А. К методологии исследования национально-психологических проблем // Советская этнография. – 1983. – № 2.

- Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л. Е. Орбан та ін. – Івано-Франківськ, 1994.
- Етнічна психологія: Навч.-метод. посіб. / За ред. В. Хруща. – Івано-Франківськ, 1994.
- Козлов В. О некоторых методологических проблемах изучения этнической психологии // Советская этнография. – 1983. – №2.
- Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php
- Лебедева Н. Введение в этническую и кросскультурную психологию. – М., 1999.
- Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lyrie/index.php
- Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.
- Орбан Л. Виховний потенціал етнічної психології // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 1996. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 3 – 16.
- Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.
- Савчук Б. Українська етнологія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 560 с.
- Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php.
- Стефаненко Т. Этнопсихология. – М., 1999.

Семінар 2.

Історія становлення етнопсихології як науки

(2 год.)

1. Дослідження відмінностей між народами в античному світі та середньовіччі.
2. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.).
3. Становлення етнічної психології у другій половині XIX ст.
4. Г. Лебон та його праця «Психологія мас».

Методичні вказівки: для збільшення ефективності підготовки, потрібно проаналізувати погляди провідних дослідників минулого на етнопсихологічні особливості різних народів світу. Так, доцільно

розпочати вивчення теми з поглядів Демокріта, Гіппократа, Геродота. Також проаналізувати погляди середньовічних вчених на різні народи, спробувати усвідомити основні фактори, які впливали на формування цих уявлень вчених.

Особливу увагу варто звернути на погляди вчених ХІХ ст., які стояли у витоків формування етнопсихології як самостійної науки.

Для особливої ефективності опрацювання теми студентам необхідно опрацювати монографію Г.Лебона «Психологія мас».

Терміни і поняття: «психологія мас», географічний детермінізм, архетип, «соціал-дарвінізм».

Рекомендована література:

Баронин А. Этнопсихология. – К., 2000.

Вундт В. Проблемы психологии народов. – СПб, 2001.

Данилюк І. Становлення етнічної психології як науки в другій половині ХІХ століття // Проблеми сучасної психології. – 2012. – Вип. 16. – С. 235 – 245.

Дельєж Р. Нариси з історії антропології: Школи, автори, теорії. – К., 2008. – 287 с.

Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л. Е. Орбан та ін. – Івано-Франківськ, 1994.

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.

Махній М., Скок М. Історія психологічної думки: Навч. посібник. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://makhnii-history.blogspot.com/>

Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.

Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного // Вопросы философии. – 1988. – № 1.

Словарь этнопсихологии // www.svlourie.narod.ru

Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php

Обов'язкове опрацювання монографії:

Лебон Г. Психология народов и масс. – М., 1996.

Семінар 3.

Етнопсихологічні проблеми дослідження особистості (2 год.)

1. Етнопсихологічні проблеми соціалізації, інкультурації та культурної трансмісії.
2. Порівняльно-культурне вивчення соціалізації.
3. Етнопсихологічні теорії особистості. Концепція особистості в психоаналізі (З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Фромм).
4. Концепції базової і модальної особистості (А. Кардінер, К. Дюбуа, А.Інкельс, Д. Левенсон).
5. Локальні концепції особистості. Концепція особистості І. Сау.

Методичні вказівки: студенти повинні вміти дати визначення поняттям соціалізація, інкультурація, культурна трансмісія. Значну увагу потрібно зосередити на концепціях особистості, особливо на концепціях особистості у психоаналізі. Варто законспектувати, які з головних положень психоаналітичного підходу використовуються зараз у етнопсихології (наприклад, вчення про сублімацію енергії, про «свідоме» і «несвідоме»). Потрібно вміти проаналізувати концепції «модальної особистості» та їхній вплив на розвиток етнопсихології як науки.

Терміни і поняття: соціалізація, інкультурація, культурна трансмісія, «модальна особистість», концепція особистості.

Рекомендована література:

Данилюк І. Етнографічні аспекти вивчення етнічних особливостей особистості // Вісник КНУ: соціологія, психологія, педагогіка. – 2006. – № 26. – С. 9 – 13.

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.

Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.

Мид М. Культура и мир детства. – М.: Наука, 1988. – С. 48 – 59, 147 – 171. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://lib.unidubna.ru/search/files/ps_mid_kult/~ps_mid_kult.htm

Словарь этнопсихологии // www.svlourie.narod.ru

Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php
Фрейд З. Введение в психоанализ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://krotov.info/library/21_f/re/freйд_6.html
Шихирев П. Н. Проблемы исследования межгрупповых отношений // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13. – № 1.

Семинар 4.
Психология этнических групп
(2 год.)

1. Психологическая характеристика этнических групп (национальная сознательность и самосознательность, национальный характер, психический состав этноса, ментальность, этническая идентичность).
2. Национальный характер. Подходы к исследованию национального характера. Содержание национального характера.
3. Ментальность как интегральная этнопсихологическая черта нации.

Методические указания: для эффективного ознакомления студентов с данной темой, им необходимо изучить основные составные психологии всех этнических групп. К ним относимы понятия национальной сознательности и самосознательности, национального характера, психического состава этноса, ментальности и этнической идентичности. Стоит обратить внимание на проблему определения понятия «ментальность» у диаспорных исследователей, таких как Д.Чижевский, И.Мирчук, В.Янів. Стоит уметь отделять понятие ментальность от национального характера.

Также стоит проследить основные этапы становления этнической идентичности, изучить факторы, которые влияют на ее формирование.

Термины и понятия: национальная сознательность и самосознательность, национальный характер, психический состав этноса, ментальность, этническая идентичность, нация.

Рекомендованная литература:

Вяткин Б., Хотинец В. Этническое самосознание как фактор развития индивидуальности // Психологический журнал. – 1996. – №1. – Т.17.

- Гнатенко П. Национальная психология. Монография. – Днепропетровск, 2000.
- Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27 – 31.
- Дубов И. Феномен менталитета: психологический анализ // Вопросы психологии. – 1993. – № 5.
- Кон И. К проблеме национального характера // История и психология / Под ред. Б. Ф. Поршнева, Л. И. Анцыферовой. – М.: Наука, 1971. – С. 122 – 158.
- Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php
- Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997.
- Мала енциклопедія етностудіознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996.
- Мірчук І. Світогляд українського народу // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 1. – С. 22 – 32.
- Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.
- Рибак О. Етнопсихологічні дослідження вчених Українського Вільного Університету // Науковий збірник Українського Вільного Університету. Матеріали конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування». Львів, 13-14 лютого 1992 року. – Мюнхен – Львів, 1993. – С. 27 – 34.
- Соболь В. Дослідження витоків української ментальності // Слово і час. – 1992. – № 8. – С. 42 – 45.
- Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К., 1997.
- Словарь этнопсихологии // www.svlourie.narod.ru
- Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування. – К.: НІСД, 2011. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf>
- Янів В. Нариси до історії української етнопсихології = Grundrisse zur Gesschichte der ukrainischen Ethnopsychologie / Володимир Янів. – 3-є вид., стер. – К., 2006. – 340 с.

Семінар 5 – 6.
Психологічні особливості етносів
(4 год.)

1. Етнопсихологічні особливості росіян і білорусів.
2. Етнопсихологія населення Прибалтики.
3. Народи Закавказзя.
4. Характеристика населення Західної та Північної Європи (фіни, англійці, французи, німці, італійці, іспанці та інші).
5. Американці: етнопсихологічний портрет.
6. Психологічна характеристика арабів.
7. Японці та китайці: особливості етнопсихології.

Методичні вказівки: дана тема дозволяє студентам вивчити на конкретних прикладах усі основні фактори етнопсихології. Тобто студенти вивчають національну свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад етносу, ментальність і етнічну ідентичність на прикладі дослідження етнопсихологічних особливостей росіян, білорусів, прибалтів, народів Закавказзя, Західної і Північної Європи, американців, арабів, китайців і японців. Для закріплення знань студентів запропоновано на власний вибір на основі інтернет-джерел та преси підготувати повідомлення про випадки, які яскраво характеризують етнопсихологічні риси представників різних етносів.

Рекомендована література:

Барский К., Палецкий Д. Китайская грамота мимики и жестов // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 6.

Дробижева Л. Этническое самосознание русских в современных условиях: Идеология и практика // Советская этнография. – 1991. – № 1.

Здравомыслов А. Этнополитические процессы и динамика национального самосознания россиян // Социологические исследования. – 1996. – № 12.

Кукуленко-Лук'яненко І. Глибинно-психологічні засади агресії у носіїв мусульманської ідентичності // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 45 – 47.

Зубцов С. Как жить в Западной Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.africa.travel.ru/zubcov/z_oglavl.htm

- Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. – Чернігів, 2011. – 188 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/c/2//3874/3874113_new_antro.
- Овчинников В. Ветка сакури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/EMIGRATION/OVCHINNIKOV/sakura.txt>
- Овчинников В. Корни дуба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://royallib.ru/book/kaleydoskop_istoriy/korni_duba.html
- Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.
- Сухарев В., Сухарев М. Психология народов и наций. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400 с.
- Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php
- Тимофеева Т. Японское воспитание [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.2mm.ru/vospitanie/303>
- Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №11. – С. 74 – 78.
- Фульє А. Психология французского народа http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Fulle/_IstFrNar_Index.php
- Шахін Д. Структура життєвого світу ісламської жінки // Соціальна психологія. – 2006. – № 4. – С. 177 – 182.
- Словарь этнопсихологии // www.svlourie.narod.ru

Семінар 7 – 8.

Етнопсихологічні особливості українського національного характеру (4 год.)

1. Національно-психологічні особливості українського народу в працях видатних представників української думки.
2. Психологічні константи в характеристиці української нації за В. Янівим.
3. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.
4. Узагальнена концепція характеристик українців за В. Павленком і С. Тагліним. Інтровертність, емоційність та індивідуалізм як універсалії українського національного характеру.

5. Чинники українського національного характеру: екологічний, взаємодія з іншими народами, геополітичний, історичний, релігійний, сімейний.

Методичні вказівки: окресліть структуру української етнопсихіки (психічний склад, архетипи, свідомість, стереотипи, установки) та співвідношення у ній соціального й етнічного. Використовуючи праці В. Яніва, опишіть українську національну свідомість. Дайте відповіді на питання: які внутрішні і зовнішні фактори вплинули на формування менталітету українців. Покажіть чи заперечте подвійність думки і дії в українців. Опишіть основний набір авто- та гетероетнічних стереотипів українців. Визначте сутність позитивних і об'єктивних підходів у них. Застосовуючи історичний матеріал, поясніть особливості етнічних установок українців. Проаналізуйте українську толерантність.

Закріпити набуті знання можна під час опрацювання творів українських письменників, в яких яскраво відображено характер українці та чинники, які впливають на його формування (автора і твір студенти обирають самостійно).

Терміни і поняття: кордоцентризм, етнічна толерантність, автостереотипи, гетеростереотипи, етноцентризм, індивідуалізм.

Рекомендована література:

Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини в контексті народної поезії та літературні традиції і поступ // Народна творчість та етнографія. – 1995. – № 2 – 3. – С. 63 – 79.

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.

Гнатенко П. Український національний характер. – К., 1994.

Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27 – 31.

Дяченко В. Не тільки чорні брови, карії очі (антропологічні типи на етнічній території українського народу) // Віче. – 1992. – № 4.

Дяченко-Лисенко Л. Ментальність сучасного українця у світлі сакральної термінології // Українська мова і література в школі. – 2005. – №3. – С. 48 – 51.

Качуровський І. Українська етнопсихологія і національна релігійно-філософська поезія // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 1. – С. 54 – 70.

- Костомаров М. Дві руські народності // Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник (Упорядники М. Тарасенко, М. Русин, А. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1993. – С. 341 – 348.
- Кривонос І. В. До джерел української етнопсихології // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 119 – 125.
- Кривонос І. Методика реконструювання українського національного характеру за творами художньої літератури // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №7. – С. 62 – 68.
- Кульчицький О. Геопсихологічний аспект в характерології української людини // Науковий збірник УВУ. – Мюнхен, 1956. – Т. VI.
- Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1993. – Т. 1.
- Липинський В. Листи до братів-хліборобів, писані в 1919 – 1926 рр. – Нью-Йорк, 1954. – 470 с.
- Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1 – 2. – С. 37 – 46.
- Мірчук І. Світогляд українського народу // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 1. – С. 22 – 32.
- Наулко В. Видатний український етнопсихолог Володимир Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5 – 6. – С. 67 – 68.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К., 1992.
- Онацький Е. Особливості етнопсихології українців // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 43 – 53.
- Рибак О. Етнопсихологічні дослідження вчених Українського Вільного Університету // Науковий збірник Українського Вільного Університету. Матеріали конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування». Львів, 13-14 лютого 1992 року. – Мюнхен – Львів, 1993. – С. 27 – 34.
- Скуратівський В. Наш національний феномен // Березиня. – 1992. – № 1. – С. 5 – 12.
- Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.
- Українська душа. – К., 1992.
- Черкашина Л. Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 48.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992. – 168 с.
- Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К., 1997.

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. – К.: Знання, 2005.

Янів В. Проблема психологічного екциденталізму України // Мандрівець. – 1994. – № 1. – С. 65 – 74.

Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5 – 6. – С. 68 – 85.

Обов'язкове опрацювання монографій:

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. – К.: Знання, 2005.

Українська душа. – К., 1992.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота студента (СРС) – невід'ємна частина навчальної роботи студента з вивчення дисциплін і курсів, встановлених затвердженим навчальним планом. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія» становить:

для денної форми навчання – **31% : 69%**.

для заочної форми навчання – **7% : 93%**.

Мета виконання самостійної роботи з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія»: організація пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на розширення, удосконалення і закріплення знань, отриманих в ході аудиторних занять. У ході самостійної роботи студенти повинні навчитись здійснювати етнопсихологічні дослідження: проводити спостереження, анкетування, опитування респондентів та ознайомитись із найновішими досягненнями зарубіжної та вітчизняної етнопсихології.

У ході опанування тем, які виносяться на самостійну роботу, студенти мають давати аналіз:

- співвідношенню предметних галузей антропології і етнопсихології;
- основних підходів до етнопсихологічних досліджень;
- особливостей використання тестових методик;
- закономірностей розвитку когнітивної антропології та дослідження примітивного мислення (Е. Тейлор, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс);
- поняттю особистості в етнопсихології;
- особливостям польових досліджень М.Мід;
- етнічній ідентичності як соціально-психологічному феномену;
- комунікативно-поведінковим національно-психологічним особливостям етносів;
- ролі етнічних стереотипів у засобах масової інформації;
- змісту і функціям етнічних символів;
- ролі психологічних факторів у міжетнічних конфліктах;
- поглядам на дитинство і дитячий світ у різних етнічних

- культурах;
- психологічним особливостям етнокультурної адаптації;
- працям видатних дослідників вітчизняної етнопсихології.

Види самостійної роботи, які практикуються при вивченні дисципліни «Порівняльна етнопсихологія»:

- самостійне опрацювання теоретичного матеріалу за літературою, яку пропонує викладач;
- підготовка до практичних занять і виконання позааудиторних завдань;
- конспектування монографії, або ж складання плану-проспекту монографії;
- пошук наукової літератури за певною темою (укладання бібліографії);
- використання комп'ютерної техніки для пошуку нової інформації щодо проблем етнічної психології;
- написання реферату;
- складання таблиць.

Контроль самостійної роботи і оцінка її результатів організовується як єдність двох форм: самоконтроль і самооцінка студента; контроль і оцінка з боку викладачів.

Оцінки (бали), одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, виставляються викладачем у журнал обліку поточної успішності студентів.

Поточні консультації студентів з питань виконання СРС, а також підведення підсумків з деяких видів виконаних робіт, здійснюються під час щотижневих планових занять з індивідуально-консультативної роботи.

Структура самостійної роботи
Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Співвідношення предметних галузей антропології і етнопсихології	6
2	Основні підходи до етнопсихологічних досліджень	2
3	Особливості використання тестових методик	6
4	Когнітивна антропологія. Дослідження примітивного мислення (Е. Тейлор, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс)	8
5	Поняття особистості в етнопсихології	6
6	Еталон польових досліджень М.Мід	6
7	Етнічна ідентичність як соціально-психологічний феномен	6
8	Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості	6
9	Етнічні стереотипи у засобах масової інформації	4
10	Етнічні символи	4
11	Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах	6
12	Дитинство і дитячий світ у сучасних етнокультурах	8
13	Психологічні особливості етнокультурної адаптації	4
14	Реферат на тему «Етнопсихологічні особливості етносів»	10
15	«Світогляд українського народу» І.Нечуй-Левицького	6
16	Бібліографія на тему «Національний характер українців у наукових дослідженнях ХХ – ХХІ ст.»	6
17	Видатні дослідники української етнопсихології	8
18	Національна ідея українців у працях вітчизняних дослідників	10
	Разом	112

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етнопсихологія як наука	4
2	Співвідношення предметних галузей антропології і етнопсихології	6
3	Основні підходи до етнопсихологічних досліджень	2
4	Особливості використання тестових методик	6
5	Історія розвитку етнопсихології як науки	14
6	Етнопсихологічні проблеми дослідження особистості	8
7	Сучасна зарубіжна етнопсихологія	8
8	Етнічна ідентичність як соціально-психологічний феномен	4
9	Психологія етнічних груп	4
10	Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості	6
11	Етнічні установки і стереотипи	6
12	Етноцентризм	6
13	Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах	6
14	Кроскультурна психологія дитинства	10
15	Порівняльно-культурне вивчення пубертату	2
16	Психологічні особливості етнокультурної адаптації	4
17	Психологічні особливості етносів	14
18	Генеza етнопсихології в Україні (кінець XVIII – XIX ст.)	8
19	Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях XX – XXI ст.	8
20	Етнопсихологічні особливості українського національного характеру	12
21	Національна свідомість українців	12
	Разом	150

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1.

Співвідношення предметних галузей антропології і етнопсихології

(6 год.)

1. Етнопсихологія як міждисциплінарна галузь знань.
2. Культурна антропологія як самостійна дисципліна.
3. Предметне поле етнопсихології та культурної антропології.

Вивчаючи цю тему, студенти повинні розкрити співвідношення предметних галузей антропології і етнопсихології, зв'язок етнопсихології з етнологією, соціальною психологією, соціологією, етнографією, культурологією, фольклористикою, історією.

Рекомендована література:

- Бароноев А., Павленко В. Этническая психология. – СПб., 1994.
- Етнопсихологія /За ред. Л. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ, 1994.
- Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php
- Львовичкіна А. Етнопсихологія. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skit-orel.ru/etnopsihologiya-etnopsikhologiya_a_m_lovochkina/39/
- Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія: Навчальний посібник. – К.: Сфера, 1999.
- Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.
- Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php

Тема 2.

Основні підходи до етнопсихологічних досліджень

(2 год.)

1. Особливості релятивістського підходу.
2. Абсолютизм як один із підходів етнопсихологічних досліджень.
3. Універсалізм.

Студенти на основі рекомендованої літератури повинні ознайомитися із основними підходами до здійснення етнопсихологічних досліджень. На основі отриманої інформації студенти повинні заповнити наступну таблицю.

№	Підхід	Особливості	Представники
1.	Релятивізм		
2.	Абсолютизм		
3.	Універсалізм		

Рекомендована література:

Алфред Р. Радклиф-Браун. Сравнительный метод в социальной антропологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.uni-dubna.ru/search/files/phil_ant_cult1/phil_ant_cult2.htm

Етнопсихологія /За ред. Л.Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ, 1994.

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Львовичкіна А.М. Етнопсихологія. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skit-orel.ru/etnopsihologiya-etnopsikhologiya_a_m_lovochkina/39/

Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія: Навчальний посібник. – К.: Сфера, 1999.

Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.

Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php

Этническая психология и общество / Под ред. Н.М. Лебедевой. – М., 1997.

Тема 3.

Особливості використання тестових методик

(6 год.)

1. Особливості здійснення тестового опитування.
2. Тести-завдання.
3. Проективні тести.
4. Тести інтелекту і досвід їхнього використання у етнопсихології.

Вивчення даної теми в курсі порівняльної етнопсихології має на меті ознайомити студентів з методологією, методами та методиками, що застосовуються в етнопсихологічних дослідженнях. Студенти повинні вміти скласти основні види тестів і пояснити методику їх використання. Для цього слід скористатися рекомендованою літературою.

На основі вивченого матеріалу, студенти повинні провести тестування у невеликих групах та підсумувати результати. Проблему, по якій буде здійснюватися тестування, студент обирає самостійно. Результати тестувань здаються викладачу у формі таблиць.

Рекомендована література:

Дашдамиров А. К методологии исследования национально-психологических проблем // Советская этнография. – 1983. – № 2.

Етнопсихологія / За ред. Л. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ, 1994.

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Крысько В., Деркач А. Этнопсихология. Теория и методология: Учебное пособие. – Ч. 1. – М., 1992.

Львовичкіна А. Етнопсихологія. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skit-orel.ru/etnopsihologiya-etnopsikhologiya_a_m_lovochkina/39/

Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія: Навчальний посібник. – К.: Сфера, 1999.

Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.

Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php

Тема 4

Когнітивна антропологія. Дослідження примітивного мислення

(Е. Тейлор, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс)

(8 год.)

1. Когнітивна антропологія: особливості становлення.
2. Дослідження Л.Леві-Брюля про дологічне мислення первісних людей.
3. Структурний функціоналізм К.Леві-Стросса.

Студентам необхідно ознайомитися із дослідженнями Л.Леві-Брюля «Сверхъестественное в первобытном мышлении» та К. Леві-Стросса «Первобытное мышление». На основі аналізу прочитаного матеріалу, підготувати конспект найхарактерніших рис так званого дологічного мислення первісних народів. Особливу увагу слід звернути на містичний тип мислення та первісні релігійні уявлення (тотемізм, фетишизм, анімізм і магія).

Рекомендована література:

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Леві-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М.: Педагогика-Пресс, 1994.

Леві-Брюль Л. Первобытное мышление // Психология мышления. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – С. 130 – 140.

Леві-Стросс К. Структурная антропология. – М.: Наука, 1983. – 535 с.

Леві-Стросс К. Первобытное мышление. – М.: Республика, 1994.

Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lyrie/index.php

Львовчкіна А.М. Етнопсихологія. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skit-orel.ru/etnopsihologiya-etnopsikhologiya_a_m_lovochkina/39/

Тема 5.
Поняття особистості в етнопсихології
(6 год.)

1. Поняття особистості в етнопсихології.
2. Особистісна самосвідомість, її функції, структура й основні компоненти.
3. Самооцінка й самореалізація: етнопсихологічні аспекти.
4. Визначення маргінальної особистості й маргінального статусу.

Розглядаючи тему про поняття особистості у психології, необхідно особливу увагу звернути на проблему етнопсихологічної ідентичності особистості в умовах взаємопроникнення культур. Також потрібно проаналізувати методи запобігання етнічній маргіналізації.

Студенту варто знати наступні **терміни і поняття**: особистість, самосвідомість, «Я-концепція», самооцінка, самореалізація, ідентифікація, етнічна самоідентифікація, маргінальна людина, маргінальний статус.

Індивідуальне завдання: окресліть поняття “маргінал” та опишіть процес етнічної маргіналізації. Наведіть приклади.

Рекомендована література:

Фрейд З. Введение в психоанализ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://krotov.info/library/21_f/re/freйд_6.html

Етнопсихологія / За ред. Л. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ, 1994.

Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php

Налчаджян А. Этнопсихология. 2-е зд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.

Львовчкіна А. Этнопсихология. Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skit-orel.ru/etnopsihologiya-etnopsikhologiya_a_m_lovochkina/39/

Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lyrie/index.php

Тема 6.

Еталон польових досліджень М.Мід

(6 год.)

1. Життєвий шлях та наукова діяльність М. Мід.
2. Створення еталону польових досліджень.
3. Праця М.Мід «Дорослішання на Самоа».

Студентам необхідно ознайомитися із спогадами видатної американської дослідниці М.Мід та її працею «Дорослішання на Самоа». Варто звернути увагу на біографію етнографа та процес становлення її як польового дослідника і провідного фахівця у сфері етнографії дитинства. Доцільно виокремити ті положення здійснення польових досліджень М.Мід, які є актуальними сьогодні.

Питання для самоконтролю:

1. Які основи методики польових досліджень заклала М.Мід?
2. Які етнопсихологічні особливості населення Нової Гвінеї (племен арапешів та мундугоморів) виділяла М.Мід?
3. В чому полягала критика досліджень М.Мід, здійснена американським вченим Дерекком Фріменом?
4. Що таке посфігуративні, префігуративні і конфігуративні культури?
5. Які відомі вам культури ви можете віднести до постфігуративних, а які до префігуративних?

Рекомендована література:

Дельєж Р. Нариси з історії антропології: Школи, автори, теорії. – К., 2008. – 287 с.

Мид М. Культура и мир детства. – М.: Наука, 1988. С. 48 – 59, 147 – 171. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://lib.unidubna.ru/search/files/ps_mid_kult/~ps_mid_kult.htm

Эриксон Э. Детство и общество. – СПб., 1996. – С. 502 – 558.

Этнография детства. Традиционные методы воспитания детей у народов Австралии, Океании и Индонезии / Под ред. Н. А. Бутинова, И. С. Кона. – М., 1992.

Этнография детства: Сборник фольклорных и этнографических материалов / Сост. Г. М. Науменко. – М., 1998.

Тема 7.

Етнічна ідентичність як соціально-психологічний феномен (6 год.)

1. Поняття етнічної ідентичності.
2. Розвиток і трансформація етнічної ідентичності.
3. Основні компоненти етнічної ідентичності.
4. Етапи становлення етнічної ідентичності.

Варто взяти до уваги, що етнічна ідентичність є складовою частиною соціальної ідентичності особистості, психологічна категорія, яка визначає усвідомлення своєї належності до певної етнічної групи. Етнічна ідентифікація є процесом, а етнічна ідентичність результатом цього процесу.

Ідентичність – це надзвичайно широка концепція, що обумовлена великим масивом технічних, біологічних, психологічних, соціальних, політичних і культурних чинників. За підрахунком Дж. І. Марсія за останні двадцять п'ять – тридцять років тільки у психології було запропоновано більше ніж триста наукових визначень ідентичності.

При розгляді теми етнічної ідентичності доцільним буде з'ясувати особливості етапів становлення ідентичності, зокрема чинники та механізми формування української ідентичності. Для цього корисним буде ознайомлення із монографією М. Степико «Українська ідентичність: феномен і засади формування» (К., 2011).

Рекомендована література:

Данилюк І. Етнічна ідентичність як соціокультурний і соціально-психологічний феномен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vonu_Psi/2009_17/danil.pdf

Мороз Р. Психологічний феномен етнічної ідентичності особистості: категоріальне визначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/psykh/2010_4/37.pdf

Пелин А. Політика визнання етнічної ідентичності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a-pelin.info/?go=pub&item=75>

Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.

Рудницька Т. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін. – К., 1998.

Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування. – К.: НІСД, 2011. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf>

Стефаненко Т.Г. Этническая идентичность в ситуации социальной нестабильности // Этническая психология и общество. – М., 1997.
Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К., 1997.

Тема 8.

Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості (6 год.)

1. Психологія невербального спілкування.
2. Проксеміка як наука про просторову організацію спілкування.
3. Поняття соціальної дистанції у різних етносів.
4. Контактні і неконтактні культури.
5. Система привітань у різних етносів.
6. Етнічна специфіка тактильної поведінки.

Під комунікативно-поведінковими національно-психологічними особливостями маються на увазі явища, які характеризують своєрідність взаємодії, спілкування й взаємин представників різних етнічних спільнот і груп.

Студенту потрібно виділити комунікативно-поведінкові особливості у «контактних» культурах, до яких належать головним чином південні народи – іспанці, італійці, португальці, латиноамериканці, араби, та «неконтактних» культурах, до яких можуть бути зараховані скандинави, інші народи півночі Європи, а також японці, індійці та пакистанці. Інформацію можна почерпнути у дослідженнях М.Махнія, а також у працях, присвячених етнопсихології різних етносів, зокрема В.Овчиннікова «Гілка сакури» та «Коріння дуба».

Рекомендована література:

- Байбурин А., Топорков А. У истоков этикета: Этнографические очерки. – Л., 1990.
Барский К., Палецкий Д. Китайская грамота мимики и жестов // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 6.
Броцкі М. Ритуалізація щоденних невербальних актів поведінки // Студії з інтегральної культурології: Ритуал. – Львів, 1999.

- Зубцов С. Как жить в Западной Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.africa.travel.ru/zubcov/z_oglavl.htm
- Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. – Чернігів, 2011. – 188 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/c/2//3874/3874113_new_antro.
- Махній М. Невербаліка і культура. – К.: Влох.ua, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://makhniy.blogspot.com/2010/07/blog-post_30.html
- Махній М. Міжкультурні відмінності у жестикуляції схвалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webcommunity.org.ua/2010/06/18/mizhkulturni-vidminnosti-u-zhestykulyatsiji-shvalennya/>
- Махній М. Соціальні нормативи тактильної поведінки // Вісник психології і соціальної педагогіки: Збірник наук. праць. – Випуск 2. – К., М., 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>
- Махній М. Комунікативна просторологія в країнознавчому вимірі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostorologia.forbb.org.ua/viewtopic.php?id=149>
- Махлина С. Семиотика культуры повседневности. [Електронний ресурс]: http://www.syntone.ru/library/books/content/4432.html?current_book_page=all
- Овчинников В. Ветка сакуры [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.ru/EMIGRATION/OVCHINNIKOV/sakura.txt>
- Овчинников В. Корни дуба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://royallib.ru/book/kaleydoskop_istoriy/korni_duba.html
- Сухарев В., Сухарев М. Психология народов і націй. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400 с.

Тема 9.

Етнічні стереотипи у засобах масової інформації (4 год.)

1. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.
2. Етнічні стереотипи українців у рекламі.
3. Етнічні стереотипи українців у кінематографі.
4. Образ українця в іноземній художній літературі та кіно.

Студентам слід взяти до уваги велику роль засобів масової інформації у процесі формування етнічних стереотипів. Потрібно також пригадати визначення поняття етнічний стереотип, види та типи етнічних стереотипів.

Терміни і поняття: етнічні стереотипи, соціальні стереотипи, соціотипова поведінка, соціалізація, наслідування, ідентифікація, автостереотипи, гетеростереотипи, ефект “призми”, етноцентризм, стереотипізація.

Творче завдання: студенту потрібно скласти перелік фільмів (або творів художньої літератури), де виявляються етнічні стереотипи українців.

Рекомендована література:

Блинова О. Етнічна стереотипізація в міжособистісному сприйманні студентської молоді // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, Ч. 4. – С. 49 – 55.

Грабовська І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів // Сучасність. – 2004. – № 9. – С. 138–147.

Данилюк І. Етнографічні аспекти вивчення етнічних особливостей особистості // Вісник КНУ: соціологія, психологія, педагогіка. – 2006. – № 26. – С. 9 – 13.

Бутиріна М. Особливості функціонування стереотипів у мас-медійному середовищі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Soc_komun/2008_1/04.htm

Каримова Л. Этнокультурные особенности восприятия рекламы // Вопросы психологии. – 2003. – № 6. – С. 52 – 56.

Кулаковська С. Роль ЗМІ у формуванні етностереотипів у поліетнічному суспільстві (на прикладі грецької преси). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2372>

Чічановський А. Інформаційний простір як глобальна проблема сучасності // Вісник Київського ун-ту. Сер.: Журналістика. – К., 1995. – Вип. 2. – С. 44 – 53.

Чічановський А. Національний інформаційний простір: потенціал і ресурси // Вісник Київського ун-ту. Сер.: Журналістика. – К., 1997. – Вип. 4. – С. 39 – 47.

Федотова Т. Психологічні особливості етнічних стереотипів українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №3. – С. 72 – 74.

Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №11. – С. 74 – 78.

Тема 10
Етнічні символи
(4 год.)

1. Поняття і зміст етнічного символу.
2. Функції етнічних символів.
3. Етнічні символи українців.

Вивченням етнічної специфіки знакових систем займається суміжна з етнопсихологією дисципліна — етносеміотика. Причому етносеміотичний підхід до культури не вичерпується лише її етномовними функціями. Розглядаючи питання про етнічні символи українців, слід звернути увагу на найдавніші знаки-символи в Україні та сучасні варіанти символіки. Корисним буде ознайомлення із статтю Ю.Лотмана «Символ у системі культури», а також із працею А.Голана «Миф и символ».

Індивідуальне завдання: складіть перелік етнічних символів українців і розкрийте їхнє значення.

Рекомендована література:

Голан А. Миф и символ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: astrovic.ru/lib/golan.htm

Голубовська І. Етнічні особливості мовних картин світу. – Київ: Логос, 2004. – 284 с.

Етнічний довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/glossary/s.html>

Косміна О. Елементи традиційної культури як етнічні символи сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zif/2005-2008/pub/16/8.pdf

Лотман Ю. Символ в системі культури // Лотман Ю.М. Избранные статьи. – Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 191 – 199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92e.htm>

Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія: Навчальний посібник. – К.: Сфера, 1999.

Пірен М. Основи етнопсихології. – К., 1998.

Сухарев В., Сухарев М. Психологія народів і націй. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400 с.

Тема 11

Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах

(6 год.)

1. Етнічні конфлікти. Сутність етнічних конфліктів, їх об'єктивні і суб'єктивні умови виникнення. Когнітивні процеси і механізми етнічної напруги.
2. Соціальні причини етнічних конфліктів: соціально-економічні, культурно-мовні, політичні та територіальні. Теорії виникнення етнічних конфліктів.
3. Види етнічних конфліктів. Класифікації за цілями, залежно від території та типу етносу.
4. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті, шляхи і методи його подолання.

Аналізуючи цю проблему етнічних конфліктів, потрібно звернути особливу увагу на такі стратегії поведінки в етнічному конфлікті та методи його вирішення: переорієнтована агресія (К. Лоренц); введення надгрупових цілей (М. Шериф); введення додаткових ідентичностей (Тешфел); метод визначення прихованих мотивів; метод подолання негативних емоцій; метод переговорів; метод відновлення комунікації між конфліктуючими сторонами.

Студент має засвоїти наступні **терміни і поняття**: етнічний конфлікт, етноцентризм, об'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів, суб'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів. Для закріплення знань студентам варто переглянути художні фільми про етнічні конфлікти («Готель «Руанда»», «Відстрілюючи собак», «Останній король Шотландії» та інші).

Рекомендована література:

- В'язова Р. Концепції етнічного конфлікту: сутність та типологія // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_3.pdf
- Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php
- Мацієвський Ю. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/104/1/ethnicconflict.pdf>
- Чернобай П. Социальная напряженность: опыт измерения // Социологические исследования. – 1999. – № 7.

Тема 12

**Дитинство і дитячий світ у сучасних етнокультурах
(8 год)**

1. Англійська система виховання.
2. Система виховання у єврейській сім'ї.
3. Світ дитинства у японській культурі.
4. Система виховання у Швеції.
5. Українська етнопедагогіка.
6. Дисциплінарний вплив на дітей в різних культурах.

Аналізуючи проблему дитинства у сучасних етнокультурах, доцільно здійснити порівняння систем виховання у представників різних етносів.

Заповніть таблицю:

№	Система виховання	Ставлення до дітей (ліберальне, вимогливе, заохочується дисциплінарний вплив чи навпаки, ставлення до трудового виховання тощо)
1.	Англійська	
2.	Єврейська	
3.	Японська	
4.	Шведська	

5.	Українська	
----	------------	--

Рекомендована література:

Грицак Є. Дитина в українських народних повір'ях // Неопалима купина. – 1995. – № 5 – 6. – С. 95 – 96.

Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – 256с.

Махній М. Крос-культурна психологія дитинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://makhnii.blox.ua/2010/11/Ditinstvo-i-dityachij-svit-u-traditsijnih.html>

Найден О. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. – К., 1999. – С. 45 – 50

Призова М. Быть мамой по-шведски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://norse.ru/news/201010272712.html>

Чмелик Р. Мала українська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (структура і функції). – Львів, 1999.

Сухарев В., Сухарев М. Психологія народів і націй. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400 с.

Щербак І. Обрядові форми статевої ідентифікації дітей в традиційній культурі українців // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 1. – С. 115.

Тимофеева Т. Японское воспитание [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.2mm.ru/vospitanie/303>

Катасонов В., Поветьев П. Семейное воспитание в России и за рубежом: традиции и современность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nirsi.ru/107>

Лафкадио Хэрн Японская семья [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec-dejavu.ru/f/Family_Japan.html

Тема 13.

**Психологічні особливості етнокультурної адаптації
(4 год.)**

1. Поняття «культурного шоку».
2. Адаптація як процес досягнення відповідності до нового культурного середовища. Фактори культурної адаптації.
3. Концепція акультурації в антропології і культурній психології (Р. Редфільд, Р. Лінтон і М. Херсковіц).

4. Стратегії акультурації Д. Беррі: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція.
5. Наслідки міжкультурних контактів. Концепція етнічного плюралізму.
6. Мультикультуралізм: поняття, сутність, типологія.

Студентам слід звернути увагу на психологічні фактори засвоєння особистістю нового культурного середовища, етнічні пересування і міграції. У другому питанні звернути увагу на такі фактори культурної адаптації: індивідуальні характеристики, життєвий досвід (культурна дистанція, особливості власної культури, особливості країни перебування).

Терміни і поняття: «культурний шок», культурна адаптація, акультурація, асиміляція, сепарація, інтеграція, маргіналізація, етнічний плюралізм, мультикультуризм.

Рекомендована література:

Аксьонова В. Культурна дифузія і акультурація в контексті розвитку комунікативної парадигми глобалізації та інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_gum/Gileya/2012_56/Gileya56/F1_doc.pdf

Антонюк В. Культурна самоорганізація етнокомпонентів в українському соціумі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knmau.com.ua/chasopisi/02_NBUV/web/10-Antonyuk-O.pdf

Бурбело О. Культурний шок – стрес акультурації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_gum/Mnf/2010_3/Burbelo.pdf

Дем'яненко О. Акультураційні стратегії та підготовка до міжкультурної взаємодії в поліетнічному просторі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2013/akulturatsijni-stratehiji-ta-pidhotovka-do-mizhkulturnoji-vzaemodiji-v-polietnichnomu-prostori>

Дрожжина С. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum./pome/2008_3/PDF/Drozzhina.

Король Л. Проблема мультикультуралізму та національної толерантності в закордонній психологічній теорії // [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1936/1/Korol.pdf>

Стефаненко Т. Методи підготовки к міжкультурному взаимодействию // Стефаненко Т., Шлягина Е., Ениколопов С. Методи этнопсихологического исследования. – М., 1993.

Сищик А. Мультикультуралізм: адаптація іноземних студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Pedagogica/2_101201.doc.htm

Тема 14.

Реферат на тему «Етнопсихологічні особливості етносів» (10 год.)

У процесі підготовки реферату студенти можуть зробити презентацію до нього, в якій варто показати найяскравіші етнопсихологічні особливості того етносу, про який буде йти мова.

Тема 15.

«Світогляд українського народу» І.Нечуй-Левицького (6 год.)

1. Пантеїзм української релігії.
2. Національний характер українців у творчій спадщині І.Нечуй-Левицького.
3. Відображення світогляду українців в усній народній творчості (на основі праці І.Нечуй-Левицького).

Завдання: ознайомтеся із працею Нечуй-Левицький І. «Світогляд українського народу» (К., 1992).

Тема 16.

Бібліографія на тему «Національний характер українців у наукових дослідженнях ХХ – ХХІ ст. (6 год.)»

Завдання до самостійної роботи: скласти бібліографічний покажчик статей журналів «Народна творчість та етнографія», «УІЖ», «Берегиня», «Визвольний шлях» та інших (на вибір студента), в яких відображено національний характер українців.

Тема 17.

Видатні дослідники української етнопсихології (8 год.)

1. Етнопсихологічні студії Б.Цимбалістого.
2. Внесок М.Шлемкевича у розвиток вітчизняної етнопсихології.
3. О.Кульчицький про особливості національного характеру українців.
4. І.Мірчук як дослідник української психіки.

Індивідуальне завдання: студенти повинні законспектувати книгу «Українська душа», де опубліковано праці вище вказаних діаспорних авторів.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття “національний характер”.
2. Назвіть основні структурні компоненти національного характеру.
3. В чому полягає феномен «галичанства» за М.Шлемкевичем?
4. Розкажіть про риси національного характеру українців, які виділяє І.Мірчук.
5. Опишіть відмінності між сутністю понять «психічний склад» та «національний характер».
6. Опишіть, які позитивні та негативні риси українського національного характеру виокремлював Б.Цимбалістий.

Рекомендована література:

Гнатенко П.І. Український національний характер. – К., 1994.

- Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27 – 31.
- Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен, 1966.
- Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1 – 2. – С. 37 – 46.
- Мірчук І. Світогляд українського народу // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 1. – С. 22 – 32.
- Українська душа. – К.: «Фенікс», 1992. – 128 с.
- Онацький Є. Особливості етнопсихології українців // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С.43 – 48.
- Шлемкевич М. Галичанство // Політологічні читання. – 1993. – №1. – С. 245 -301.
- Храмова В. До проблеми української ментальності // Українська душа. – К., 1992.
- Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. – К.: Знання, 2005.

Тема 18.

Національна ідея українців у працях вітчизняних дослідників (10 год.)

1. Проблеми національної свідомості українців у працях М.Драгоманова, М.Грушевського та І.Франка.
2. Поняття національної ідеї у «Вступі до націології» О.Бочковського.
3. Національна ідея у праці «Теорія нації» В.Старосольського.
4. Проблема етнічної самосвідомості українців у творчій спадщині В.Яніва.
5. Сучасні дослідження національної свідомості українців.

Вивчаючи дану тему, необхідно усвідомити, що найбільш яскравим виявом ментальності народу є його національна ідея. Потрібно зазначити, що поняття «національна ідея» означає наступне:

- по-перше, включає у себе певний світогляд, що характерний для нації;
- по-друге, слугує відбитком особливостей національного суспільства;

- по-третє, спирається на символи, що дають можливість оптимально висвітлювати кращі якості нації та стимулювати її розвиток.

Потрібно звернути увагу на висвітлення проблеми національної свідомості та національної ідеї українців у працях О.Бочковського, М.Грушевського, М.Драгоманова, С.Дністрянського, В.Липинського, І.Лисяка-Рудницького, І.Мірчука, В.Старосольського, І.Франка, В.Яніва та інших. Студенти повинні ознайомитися із працями О.Бочковського «Вступ до націології», В.Старосольського «Теорія нації» та скласти план-конспект книги В.Яніва «Нариси з історії української етнопсихології». При цьому основну увагу слід звернути на матеріал, пов'язаний із питаннями етнічної самосвідомості українців.

Рекомендована література:

Бочковський О. Вступ до націології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstor.com/ukrstor/natiologia.html>

Бойчук Т. Особливості української ментальності: погляди етнопсихолога // Історія в школі. – 1997. – №10–11. – С. 1 – 5.

Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. – 1998. – № 5. – С. 58 – 70.

Гринів О. Співвідношення християнського і національного ідеалів української людини в дослідженнях В.Янева // Народна творчість та етнографія. – 2000. – №4. – С. 117 – 122.

Старосольський В. Теорія нації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/starosol/stan.htm>

Гнатенко П.І. Український національний характер. – К., 1994.

Наулко В. Видатний український етнопсихолог Володимир Янів (До 80-річчя від дня народження) // Народна творчість та етнографія. – 1998. – №5 – 6. – С. 67 – 68.

Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27 – 31.

Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен, 1966.

Храмова В. До проблеми української ментальності // Українська душа. – К., 1992.

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. – К.: Знання, 2005.

Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 5 – 6. – С. 39 – 54.

Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996. – №.1. – С. 15 – 21.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Напрямок у етнопсихології, згідно якого усі культури рівні, але різні:
 - А) Абсолютизм;
 - Б) Релятивізм;
 - В) Універсалізм;
 - Г) Когнітивна психологія.

2. Л.Леві-Брюль є представником такого напрямку у етнопсихології:
 - А) Абсолютизм;
 - Б) Релятивізм;
 - В) Універсалізм;
 - Г) Когнітивна психологія.

3. К. Леві-Строс є представником такого напрямку у етнопсихології:
 - А) Абсолютизм;
 - Б) Релятивізм;
 - В) Універсалізм;
 - Г) Когнітивна психологія.

4. Хто є автором праці «Ментальні функції у відсталих суспільствах»:
 - А) К.Леві-Строс;
 - Б) В.Вундт;
 - В) К.Юнг;
 - Г) Л.Леві-Брюль.

5. Шкалу соціальної дистанції запропонував дослідник:
 - А) Г.Штейнталь;
 - Б) Е.Богардус;
 - В) К.Ріверс;
 - Г) Р. Лап'єр.

6. Метод аналізу і оцінки інформації шляхом виділення в формалізованому вигляді смислових одиниць тексту і вимірювання частоти згадування цих одиниць у вибірковій сукупності називається:
 - А) Метод вільних асоціацій;
 - Б) Кроскультурний метод;

- В) Контент-аналіз;
- Г) Компаративний аналіз;

7. Метод, відповідно до якого у газету дається кілька оголошень про винайм квартир від імені представників різних національностей, називається:

- А) Метод Гартнера;
- Б) Техніка Бочнера;
- В) Метод аналізу етнічних стереотипів;
- Г) Інтерактивне опитування.

8.«Метод втрачених речей» запропонував:

- А) Бочнер;
- Б) Гартнер;
- В) К.Ріверс;
- Г) Р. Лап'єр.

9.Французькі дослідники А.Віне та Т. Сімон є авторами:

- А) Методу аналізу вільних асоціацій;
- Б) Шкали соціальної дистанції;
- В) Тестів інтелекту;
- Г) Тестів на тематичну аперцепцію.

10.Метод, за яким піддослідний повинен закінчити оповідання із готовим початком, називається:

- А) Метод аналізу вільних асоціацій;
- Б) Шкала соціальної дистанції;
- В) Тест Роршаха;
- Г) Тест на тематичну аперцепцію.

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Історія становлення етнопсихології як науки.
2. Ідеї етнопсихології в античній філософії та середньовіччі.
3. Географічний детермінізм Ш. Монтеск'є.
4. Концепція «народного духу» в німецькій філософії.
5. Психологія народів.
6. Порівняльно-культурні дослідження Л. Леві-Брюля та К. Леві-Строса.
7. К.Г.Юнг та його вчення про архетипи.
8. Вплив психоаналізу на розвиток етнологічних досліджень.
9. Американська школа психологічної антропології.
10. Психологічний напрям в американській етнології.
11. Конфігурації культур Рут Бенедикт
12. Польові дослідження М.Мід.
13. Розвиток етнопсихології у другій половині ХХ ст.
14. Основні напрямки сучасних етнопсихологічних досліджень.

Написання контрольної роботи є необхідною умовою для виставлення підсумкової оцінки студенту. Якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт з даної навчальної дисципліни.

Приклад завдання до контрольної роботи:

Завдання № 1.

1. Географічний детермінізм Ш. Монтеск'є.
2. Польові дослідження М.Мід.
3. Проаналізуйте основні положення праці З.Фрейда «Тотем і табу».
4. Дайте визначення терміну «етнічний стереотип».
5. У своїх дослідженнях К.Леві-Строс активно використовував:
 - 1) Метод аналізу вільних асоціацій;
 - 2) Шкалу соціальної дистанції;
 - 3) Тести інтелекту;
 - 4) Структурний метод.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ЗАЛІКУ
з дисципліни вільного вибору студента
«Порівняльна етнопсихологія»
(для студентів спеціальності «Історія»)

1. Об'єкт, предмет і завдання курсу «Порівняльна етнопсихологія».
2. Понятійний апарат етнопсихології.
3. Зв'язок етнічної психології з іншими спеціальними дисциплінами.
4. Предметне поле етнопсихології та культурної антропології.
5. «Emic» і «Etic» підходи в методології етнопсихологічних досліджень.
6. Підходи до етнопсихологічних досліджень: релятивізм, абсолютизм і універсалізм.
7. Метод спостереження в етнопсихології.
8. Метод експерименту в етнопсихології.
9. Біографічний метод в етнопсихології.
10. Метод аналізу етнічних стереотипів.
11. Кроскультурний аналіз асоціацій.
12. Кольоровий тест стосунків.
13. Шкала соціальної дистанції.
14. Особливості використання тестових методик.
15. Історія становлення етнопсихології як науки.
16. Ідеї етнопсихології в античній філософії та у часи середньовіччя.
17. Географічний детермінізм Ш. Монтеск'є.
18. Концепція «народного духу» в німецькій філософії.
19. «Психологія народів» В.Вундта.
20. Вчення про архетипи К.Юнга.
21. Дослідження Л.Леві-Брюля про дологічне мислення первісних людей.
22. Структурний функціоналізм К.Леві-Стросса.
23. Радянська культурно-історична школа.
24. Американська школа психологічної антропології.
25. Поняття особистості в етнопсихології.
26. Етнопсихологічні теорії особистості.
27. Концепція особистості в психоаналізі (З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Фромм).
28. Концепції базової і модальної особистості (А. Кардінер, К. Дюбуа, А.Інкельс і Д. Левенсон).

29. Локальні концепції особистості. Концепція особистості I. Сау.
30. Особистісна самосвідомість, її функції, структура й основні компоненти.
31. Самооцінка й самореалізація: етнопсихологічні аспекти.
32. Визначення маргінальної особистості й маргінального статусу.
33. Основні психолого-антропологічні концепції кінця XIX – початку XX ст.
34. Типологія культур М. Мід.
35. Праця М.Мід «Дорослішання на Самоа».
36. Вчення про конфігурації культур Р.Бенедикт.
37. Етнічна ідентичність як соціально-психологічний феномен.
38. Розвиток і трансформація етнічної ідентичності.
39. Основні компоненти етнічної ідентичності.
40. Етапи становлення етнічної ідентичності.
41. Національний характер: суть поняття.
42. Основні концепції національного характеру в антропології і психології.
43. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки: соціалізація, наслідування, ідентифікація, інкультурація, культурна трансмісія.
44. Динамічні компоненти психології етносу.
45. Статичні компоненти психології етносу.
46. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
47. Етнічні установки і стереотипи.
48. Автостереотипи і гетеростереотипи.
49. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.
50. Поняття і зміст етнічного символу.
51. Функції етнічних символів.
52. Етнічні символи українців.
53. Етноцентризм.
54. Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах.
55. Крос-культурна психологія дитинства.
56. Дитинство і дитячий світ у сучасних етнокультурах.
57. Порівняльно-культурне вивчення пубертату.
58. Психологічні особливості етнокультурної адаптації.
59. Концепція акультурації в антропології і культурній психології (Р.Редфільд, Р. Лінтон і М. Херсковіц).
60. Етнопсихологічні особливості етносів.

61. Особливості ділового спілкування із представниками інших етносів.
62. Психологія невербального спілкування.
63. Проксеміка як наука про просторову організацію спілкування.
64. Поняття соціальної дистанції у різних етносів.
65. Контактні і неконтактні культури.
66. Етнічна специфіка тактильної поведінки.
67. Генеза етнопсихології в Україні (кінець XVIII – XIX ст.).
68. Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях XX – XXI ст.
69. Видатні дослідники української етнопсихології.
70. «Світогляд українського народу» І.Нечуй-Левицького.
71. Національно-психологічні особливості українського народу.
72. Концепції українського національного характеру В. Яніва.
73. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.
74. Чинники українського національного характеру: екологічний, взаємодія з іншими народами, геополітичний, історичний, релігійний, сімейний.
75. Національна свідомість українців.
76. Національна ідея українців у працях вітчизняних дослідників (І.Франко, М.Драгоманов, О.Бочковський, В.Старосольський).
77. Етнопсихологія етнографічних груп Прикарпаття.
78. Сучасні дослідження в галузі етнопсихології в Україні.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Експеримент як метод етнопсихологічного дослідження.
2. Українська національна школа в етнопсихології: історія і сучасність.
3. Сучасні дослідження в галузі етнопсихології в Україні.
4. Етноцентризм як соціально-психологічне явище.
5. Ксенофобія і мігрантофобія: причини і форми прояву.
6. Г.Лебон та його «Психологія мас».
7. Етнографія дитинства.
8. Етнопсихологія сім'ї.
9. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
10. Етнопсихологічні особливості населення Прибалтики.
11. Етнопсихологія французів.
12. Етнопсихологія італійців.
13. Етнопсихологічні особливості німців.
14. Етнопсихологічні особливості японців.
15. Етнопсихологічні особливості росіян.
16. Етнопсихологічні особливості арабів.
17. Етнічні стереотипи українців.
18. Етнопсихологія американців.
19. Етнопсихологічні особливості шведів та норвежців.
20. Етнопсихологічні особливості китайців.
21. Етнопсихологічні особливості кавказьких етносів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Арутюнян Ю. Етносоціологія: цілі, методи та деякі результати досліджень. – К., 1991. – 125 с.
2. Баронин А. Этническая психология. – К., 2000. – 320 с.
3. Боронаев А. Основы этнической психологии. – СПб., 1991. – 236 с.
4. Бромлей Ю. Очерки теории этноса. – М., 1984. – 89 с.
5. Булашев Г. Український народ (у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях). – К., 1991. – 231 с.
6. В'язова Р. Концепції етнічного конфлікту: сутність та типологія // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_3.pdf
7. Гнатенко П. Национальный характер: мифы и реальность. – К., 1984. – 65 с.
8. Гнатенко П.І Український національний характер – К., 1994. – 78 с.
9. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. – К., 1999.
10. Дельєж Р. Нариси з історії антропології: Школи, автори, теорії. – К., 2008. – 287 с.
11. Етнічна психологія: Навч.-метод. посіб. / За ред. В. Хруща. – Івано-Франківськ, 1994.
12. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л. Орбан та ін. – Івано-Франківськ, 1994.
13. Крысько В., Деркач А. Этнопсихология. Теория и методология: Учебное пособие. – Ч. 1. – М., 1992.
14. Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997.
15. Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – 128 с.
16. Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія. – К., 1999. – 274 с.
17. Пирен М. Основы этнопсихологии. – К., 1997.
18. Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.
19. Пірен М. Етнополітичні процеси у сучасній Україні. – К., 1999.
20. Савчук Б. Українська етнологія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 560 с.

21. Современная этнопсихология: Хрестоматия /Под ред. А. Тараса. – Мн.: Харвест, 2003. – 368 с.
22. Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с.
23. Українська душа. – К.: “Фенікс”, 1992. – 128 с.
24. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993. – 74 с.

Додаткова література

25. Агеев В. Перспективы исследования этнопсихологических исследований // Психологический журнал. – 1988. – Т.9. – №3.
26. Акишина А., Кано Х. Жесты и мимика в русской речи: Лингвострановедческий словарь. – М., 1991.
27. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 9. Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. Ч. 2 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – 361 с.
28. Арутюнян Ю., Дробижева Л., Сусоколов А. Этносоциология. – М., 1999.
29. Барский К., Палецкий Д. Китайская грамота мимики и жестов // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 6.
30. Блинова О. Етнічна стереотипізація в міжособистісному сприйманні студентської молоді // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, Ч. 4. – С. 49 – 55.
31. Бойчук Т. Особливості української ментальності: погляди етнопсихолога // Історія в школі. – 1997. – № 10–11. – С. 1 – 5.
32. Броцкі М. Ритуалізація щоденних невербальних актів поведінки // Студії з інтегральної культурології: Ритуал. – Львів, 1999.
33. Бромлей Ю. Этнос и этнография. – М., 1973.
34. Бромлей Ю. Очерки теории этноса. – М., 1981.
35. Вяткин Б., Хотинец В. Этническое самосознание как фактор развития индивидуальности // Психологический журнал. – 1996. – №1. – Т. 17.
36. Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини в контексті народної поезії та літературні традиції і поступ // Народна творчість та етнографія. – 1995. – № 2 – 3. – С. 63 – 79.

37. Грабовська І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів // Сучасність. – 2004. – № 9. – С. 138–147.
38. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. – 1998. – № 5. – С. 58 – 70.
39. Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27 – 31.
40. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
41. Губко О. Психологія українського народу: наук. дослідж. в 4 кн. Кн. 1. Психологічний склад праукраїнської народності. – К., 2003. – 400 с.
42. Данилюк І. Етнографічні аспекти вивчення етнічних особливостей особистості // Вісник КНУ: соціологія, психологія, педагогіка. – 2006. – № 26. – С. 9 – 13.
43. Дашдамиров А. К методологии исследования национально-психологических проблем // Советская этнография. – 1983. – № 2.
44. Дорошенко В. Література з етнопсихології (Короткий бібліографічний огляд) // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 4. – С. 105 – 107.
45. Дробижева Л. Этническое самосознание русских в современных условиях: Идеология и практика // Советская этнография. – 1991. – № 1.
46. Дробижева Л. Актуальные задачи: Союз с социальными психологами // Советская этнография. – 1983. – № 4.
47. Здравомыслов А. Фундаментальные проблемы социологии конфликта и динамики массового сознания // Социологические исследования. – 1993. – № 8.
48. Здравомыслов А. Этнополитические процессы и динамика национального самосознания россиян // Социологические исследования. – 1996. – № 12.
49. Зеленин Д. Восточнославянская этнография. – М., 1991.
50. Каримова Л. Этнокультурные особенности восприятия рекламы // Вопросы психологии. – 2003. – № 6. – С. 52 – 56.
51. Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказывать влияние на них. – М., 1990.
52. Качуровський І. Українська етнопсихологія і національна релігійно-філософська поезія // Народна творчість та

- етнографія. – 1999. – № 1. – С. 54 – 70.
53. Козлов В. О некоторых методологических проблемах изучения этнической психологии // Советская этнография. – 1983. – №2.
54. Козлов В. Динамика численности народов. – М., 1969.
55. Костомаров М. Дві руські народності // Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник (Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1993. – С. 341 – 348.
56. Кривонос І. До джерел української етнопсихології // Педагогіка і психологія. – 2007. – №2. – С. 119 – 125.
57. Кривонос І. Методика реконструювання українського національного характеру за творами художньої літератури // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №7. – С. 62 – 68.
58. Крысько В. Национально-психологические особенности личности состава «сил самообороны» Японии. – М., 1986.
59. Крысько В. Социальная психология. – М., 2001.
60. Крысько В. Социально-политическая и психологическая характеристика населения Китая. – М., 1982.
61. Крысько В., Деркач А., Саракуев Э. Этнопсихология. – М., 1992. – Ч. 1 – 2.
62. Крысько В., Саракуев Э. Введение в этнопсихологию. – М., 1996.
63. Кульчицький О. Геопсихологічний аспект в характерології української людини // Науковий збірник УВУ. – Мюнхен, 1956. – Т. VI.
64. Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності // Хроніка. – 2000. – № 37 – 38. – С. 53 – 65.
65. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1993. – Т. 1.
66. Кульчицький О. Світові вчущання українця // Українська душа. Нью-Йорк; Торонто, 1956.
67. Кукуленко-Лук'яненко І. Глибинно-психологічні засади агресії у носіїв мусульманської ідентичності // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №1. – С.45 – 47.
68. Ладанов И., Пронников С. Японцы: Этнографические очерки. – М., 1984.

69. Лебедева Н. Введение в этническую и кросскультурную психологию. – М., 1999.
70. Лебон Г. Психология народов и масс. – М., 1996. – 316 с.
71. Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М.: Наука, 1983. – 535 с.
72. Левкович В., Зуськова О. Методика диагностики супружеских отношений // Вопросы психологии. – 1987. – № 4.
73. Леонтьев А. Национальная психология и этнопсихология // Советская этнография. – 1983. – № 2.
74. Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1992.
75. Липинський В. Листи до братів-хліборобів, писані в 1919 – 1926 рр. – Нью-Йорк, 1954. – 470 с.
76. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М.: Педагогика-Пресс, 1994.
77. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление // Психология мышления. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – С. 130 – 140.
78. Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М.: Наука, 1983. – 535 с.
79. Леви-Стросс К. Первобытное мышление. – М.: Республика, 1994.
80. Лотман Ю. Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII —XIX века). – СПб., 1994.
81. Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997.
82. Львовичкіна А. Екологія як чинник формування ментальності українців // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9 : Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика, Ч. 2. – С. 242 – 249.
83. Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1 – 2. – С. 37 – 46.
84. Мірчук І. Світогляд українського народу. – Прага, 1942.
85. Мірчук І. Світогляд українського народу // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 1. – С. 22 – 32.
86. Наулко В. Видатний український етнопсихолог Володимир Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – №5 – 6. – С. 67 – 68.
87. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К., 1992.
88. Овчинников В. В. Сакура и дуб. – М., 1989.

89. Онацький Е. Особливості етнопсихології українців // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 43 – 53.
90. Орбан Л. Виховний потенціал етнічної психології // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 1996. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 3 – 16.
91. Павленко В., Таглин С. Факторы этнопсихогенеза. – Харьков, 1993.
92. Пагутяк Г. Наша етнопсихологія, або традиції невизнаної науки // Слово Просвіти. – 2005. – № 51. – С. 11
93. П'ятченко С. Проблеми етнопсихології українського народу в спадщині Пантелеймона Куліша (1819–1897) // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 5–6. – С. 120 – 125.
94. Результаты одного исследования // Психологический журнал. – 1989. – № 4.
95. Рибак О. Етнопсихологічні дослідження вчених Українського Вільного Університету // Науковий збірник Українського Вільного Університету. Матеріали конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування». Львів, 13-14 лютого 1992 року. – Мюнхен – Львів, 1993. – С. 27 – 34.
96. Скуратівський В. Наш національний феномен // Берегиня. – 1992. – № 1. – С. 5 – 12.
97. Соболев В. Дослідження витоків української ментальності // Слово і час. – 1992. – № 8. – С. 42 – 45.
98. Степико М. Життєвий досвід та самосвідомість у ментальності народу України // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 79.
99. Стефаненко Т., Шлягина Е., Ениколопов С. Методы этнопсихологического исследования. – М., 1993.
100. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М., 1999.
101. Сухарев В., Сухарев М. Европейцы и американцы глазами психолога. – Минск, 2000.
102. Сухарев В.А., Сухарев М.В. Психология народов и наций. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400с.
103. Токарев С. История зарубежной этнографии. – М., 1978.

104. Федотова Т. Психологічні особливості етнічних стереотипів українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №3. – С.72 – 74.
105. Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №11. – С. 74 – 78.
106. Черкашина Л. Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 48.
107. Чижевський Д. Головні риси українського світогляду в українській культурі. – Подєбради, 1940.
108. Шаповал М. Етнопсихологія і політична культура України // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 2 – 3. – С. 47 – 54.
109. Шугай М. Вплив етнопсихологічних властивостей на соціальне пізнання // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог, 2005. – Вип. 6, Частина 1. – С. 360 – 366.
110. Шихирев П. Проблемы исследования межгрупповых отношений // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13. – № 1.
111. Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992. – 168 с.
112. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К., 1997.
113. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням Слова Божого... // Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник / (Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1993. – С. 341 – 348.
114. Юм Д. О национальных характерах. – СПб., 1992.
115. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного // Вопр. философии. – № 1. – 1988.
116. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен: Вид-во УВУ, 1993.
117. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології = Grundrisse zur Gesschichte der ukrainischen Ethnopsychologie / Володимир Янів. – 3-є вид., стер. – К., 2006. – 340 с.
118. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 5 – 6. – С. 39 – 54.

119. Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал // Народна творчість та етнографія. – 1998. – №5 – 6. – С. 68 – 85.
120. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996. – №.1. – С. 15 – 21.

Інтернет-ресурси

121. Алфред Р. Радклиф-Браун. Сравнительный метод в социальной антропологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://lib.unidubna.ru/search/files/phil_ant_cult1/phil_ant_cult2.htm
122. Бенедикт Р. Психологические типы в культурах Юго-Запада США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.unidubna.ru/search/files/phil_ant_cult1/~phil_ant_cult1.htm#21
123. Бенедикт Р. Хризантема и меч [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.e-reading.biz/bookreader.php/87000/Benedikt_-_Hrizantema_i_mech.html
124. Бочковський О. Вступ до націології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstor.com/ukrstor/natiologia.html>
125. Бутиріна М. Особливості функціонування стереотипів у масмедійному середовищі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Soc_komun/2008_1/04.html
126. Голан А. Миф и символ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: astrovic.ru/lib/golan.htm
127. Данилюк І. Етнічна ідентичність як соціокультурний і соціально-психологічний феномен [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vonu_Psi/2009_17/danil.pdf
128. Кулаковська С. Роль ЗМІ у формуванні етностереотипів у поліетнічному суспільстві (на прикладі грецької преси). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2372>
129. Зубцов С. Как жить в Западной Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.africa.travel.ru/zubcov/z_oglavl.htm
130. Етнічний довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/glossary/s.html>

131. Катасонов В., Поветьев П. Семейное воспитание в России и за рубежом: традиции и современность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nirsi.ru/107>
132. Косміна О. Елементи традиційної культури як етнічні символи сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zif/20052008/pub/16/8.
133. Крысько В. Этническая психология [Електронний ресурс]. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php
134. Лафкадио Хэрн Японская семья [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec-dejavu.ru/f/Family_Japan.html
135. Лурье С. Историческая этнология. – М., 1997. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lyrie/index.php
136. Махлина С. Семиотика культуры повседневности. Режим доступу: http://www.syntone.ru/library/books/content/4432.html?current_book_page=all
137. Махній М. Крос-культурна психологія дитинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://makhnii.blox.ua/2010/11/Ditinstvo-i-dityachij-svit-u-traditsijnih.html>
138. Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. – Чернігів, 2011. – 188 с. [Електронний ресурс]: http://img0.liveinternet.ru/images/attach/c/2//3874/3874113_new_antro.doc
139. Махній М. Невербаліка і культура. – К.: Blox.ua, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://makhniy.blogspot.com/2010/07/blog-post_30.html
140. Махній М. Міжкультурні відмінності у жестикуляції схвалення. Режим доступу: <http://webcommunity.org.ua/2010/06/18/mizhkulturni-vidminnosti-u-zhestykulyatsijishvalennya/>
141. Махній М. Соціальні нормативи тактильної поведінки // Вісник психології і соціальної педагогіки: Збірник наук. праць. – Випуск 2. – К., М., 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>
142. Махній М. Комунікативна просторологія в країнознавчому вимірі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostorologia.-forbb.org.ua/viewtopic.php?id=149>
143. Мацієвський Ю. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/104/1/ethnicconflict.pdf>

144. Мид М. Культура и мир детства. – М.: Наука, 1988. – С. 48 – 59, 147 – 171. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.unidubna.ru/search/files/ps_mid_kult/~ps_mid_kult.htm
145. Мороз Р. Психологічний феномен етнічної ідентичності особистості: категоріальне визначення. Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/psykh/2010_4/37.pdf
146. Овчинников В. Ветка сакуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.ru/EMIGRATION/OVCHINNIKOV/sakura.txt>
147. Овчинников В. Корни дуба. – Режим доступа: http://royallib.ru/book/kaleydoskop_istoriy/korni_duba.html
148. Пелин А. Політика визнання етнічної ідентичності [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://a-pelin.info/?go=pub&item=75>
149. Призова М. Быть мамой по-шведски. – Режим доступа: <http://norse.ru/news/201010272712.html>
150. Старосольський В. Теорія нації [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://litopys.org.ua/starosol/stan.htm>
151. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування. – К.: НІСД, 2011. – 336 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf>
152. Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php
153. Тимофеева Т. Японское воспитание [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.2mm.ru/vospitanie/303>
154. Фрейд З. Введение в психоанализ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://krotov.info/library/21_f/re/freyd_6.html

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Етнопсихологія (від гр. *ethnos* – плем'я, народ) – це галузь психології, що вивчає етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок.

Етнос – (від гр. *плем'я, народ*) – це стійка сукупність людей, які мають загальні, відносно стабільні особливості культури та психіки, а також усвідомленням своєї єдності та відмінності від усіх інших схожих утворень. Грецьке слово «етнос» послужило основою назви окремої галузі психології – психології етносу, або, як це звучить у працях одного з засновників етнопсихології В. Вундта – «психології народів».

Етнічна (грец. *etnikos* – народний) **група** – стійка спільність, що історично склалася на певній території і якій властиві відносно стабільні особливості мови, спільні риси, неповторні якості, усвідомлення єдності і відмінності від інших утворень (самосвідомість етносу), відміни від інших груп характеристики (спосіб життєдіяльності, традиції, норми, правила і звички, побут, матеріальна і духовна культура, метод господарсько-екологічної діяльності, внутрішня формальна організація та ін.).

Етнічність – сукупність характерних культурних рис етнічної групи. Розкриття етнічності забезпечує найбільш повну й розгорнуту характеристику того або іншого народу, узятого як специфічна спільнота, яка відрізняється від всіх інших тільки її властивою культурно-історичною своєрідністю. Етнічність можна порівняти із національністю даного народу, його етнічним «портретом».

Нація – духовно-психологічна спільність, заснована на територіально-економічній та історико-культурній єдності. Хоч нації й існують у сучасних суспільствах як найпоширеніші форми етнічної спільності, але, окрім них, існують і такі різновиди етнічних спільнот, як народність, національна група та ін.

Методологія етнічної психології – сукупність методів, способів, прийомів, методик і технік дослідження різних явищ, які складають предмет і об'єкт її аналізу.

Опитування – один із найбільш поширених методів, передбачає отримання інформації за наперед підготовленою схемою.

Крос-культурне етнопсихологічне дослідження — вивчення психологічних і соціокультурних особливостей людей, яке

проводиться паралельно на декількох групах піддослідних, які відносяться до різних етносів, або у групах, де представники різних етносів зібрані разом.

Експеримент в етнопсихології — метод дослідження, в процесі якого спочатку спершу спеціально створюються умови для вивчення тих чи інших національно психологічних особливостей, а потім спостерігаються і фіксуються результати їх впливу на різні сторони життя, діяльності і поведінки людей.

Контент-аналіз в етнопсихологічних дослідженнях — метод аналізу і оцінки інформації (у наукових джерелах, художній і мемуарній літературі, відеозаписах, радіопередачах) шляхом виділення в формалізованому вигляді смислових одиниць тексту і вимірювання частоти згадування цих одиниць у вибірковій сукупності.

Валідність (від англ. valid – придатний) – один з основних критеріїв якості тесту. Чим вища валідність тесту, тим краще відображається в ньому та якість, заради виміру якої він власне створювався, і навпаки.

Ілюзія Мюллера-Лайера — оптична ілюзія, яка виникає при спостереженні відрізків, обрамлених стрілками. Ілюзія полягає в тому, що відрізок обрамлений «гострими стрілками», здається коротшим за відрізок, обрамлений «хвостовими» стрілками. Ілюзія вперше описана німецьким психіатром Францем Мюллером-Лайером в 1889 р.

Психічний склад нації – це стійкі риси психіки людей, що склалися на основі тривалої історії розвитку народу, які проявляються у звичках, смаках, звичаях, традиціях, емоційному сприйманні людиною навколишнього середовища та темпераменті.

Національний характер – це відносно стійка сукупність рис характеру, які властиві переважній більшості представників певної нації та залежать від конкретних історичних і соціально-економічних умов існування певної спільноти. В основі національного характеру лежить національна самосвідомість.

- своєрідне, специфічне поєднання типових рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах буття нації; уявлення народу про себе, сукупність стійких, основних для національної спільноти особливостей сприйняття навколишнього світу та форм реакцій на нього.

Етнічні інтереси – це сукупність специфічних інтересів, притаманних тому чи іншому етносу та/чи етнічній меншині. Вони формуються у зв'язку з існуванням в етносів певних особливостей та неоднаковим місцем і роллю їх у суспільно-політичному житті. Етнічні інтереси є реально причиною поведінки й діяльності етнічних спільнот. Вони спрямовані або на збереження та зміцнення існуючого статусу, або на сепаратизм.

Етнічні стереотипи – це відносно стійкі уявлення про моральні, розумові та фізичні якості, що властиві представникам тих чи інших спільнот.

Стереотипи національної поведінки — стійкі схематизовані моделі поведінки, які є результатом національно осмисленого досвіду і властиві усім представникам даної етнічної спільноти. Вони дозволяють прискорити процес пізнання навколишньої дійсності і прийняття рішень.

Національні стереотипи сприйняття — стійкі образи, які склалися у представників тих чи інших етнічних спільнот і виявляються у тісному взаємозв'язку своїх когнітивних і емоційно-оціночних компонентів.

Автостереотипи – уявлення (зазвичай позитивні) про власну етнічну групу.

Гетеростереотипи – уявлення (часто негативні) про іншу етнічну групу.

Етнічна свідомість – це система поглядів, уявлень, ідей етнічної групи, що виникають на основі взаємодії з іншими етнічними групами та відображають знання про них, ставлення до них, а також стан і форми самовиокремлення своєї етнічної групи.

Національна самосвідомість – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації.

Етнічний конфлікт – це форма міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою. Причиною етнічних конфліктів, як правило, бувають етнічні, соціальні, політичні та економічні суперечності. Загострення етнічного конфлікту супроводжується зростанням етноцентризму, що

властивий у тій чи іншій мірі етнічній самосвідомості будь-якого рівня розвитку, посиленням циркуляції в суспільстві негативних етностереотипів, посиленням націоналізму.

Етноцентризм (грец. *ethnos* – плем'я, народ і *centrum* – осердя) – це погляд на етнопсихологічні особливості іншого народу з точки зору уявлень власного народу.

– психологічна схильність сприймати всі життєві події з позицій своєї етнічної групи, вважаючи її еталоном.

– це сукупність ірраціональних уявлень, що є психологічними утвореннями масової свідомості у вигляді конкретизованих спрощень образів свого народу, щедро наділених позитивними рисами.

Етнічні установки – це готовність особистості сприймати ті чи інші явища етнічного життя та міжетнічних стосунків і, відповідно до цього сприймання, діяти певним чином у конкретній ситуації.

Сексизм – вираження тих упереджень, які стосуються жінок і чоловіків як особливих соціальних груп, їх соціальних ролей, відмінностей між ними.

Ейджизм – вираження тих упереджень, об'єктами яких є різні вікові групи.

Регіональна картотека людських відносин (Human Relations Area Files — HRAF) — метод, який застосовується здебільшого зарубіжними дослідникам і полягає в узагальненні, класифікації і систематизації збереження етнографічних, етнопсихологічних даних. Його автор Д. Мердок. Зараз займає близько 0,5 млн. сторінок тексту.

Для нотаток

Навчально-методичне видання

**ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА,
СОЛОНЕЦЬ ІРИНА ФЕДОРІВНА**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
з дисципліни вільного вибору студента
«Порівняльна етнопсихологія»**

(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги)

Комп'ютерна верстка: *Оксана Дрогобицька*

Підп. до друку 30.09. 2013 р.
Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".
Наклад 100 прим.

